

ALFRED SJÖDIN

Filologisk poetik i "Skogsrået"

"Skogsråets" folkloristiska motiv, liksom dess blinkningar till medeltida drag som balladform och knittelvers, bör ses i ljuset av Viktor Rydbergs nationellt historiserande strävan. Alltsedan romantiken hade den svenska kulturen mer och mer kommit att uppfatta sig själv som en historiskt framvuxen enhet, som visserligen mottagit många intryck utifrån men vars rötter stod att finna i den medeltida och den fornnordiska kulturen. Rydberg delade denna ambition att bygga vidare på de gamla grundvalarna, men han radikaliserade den också genom att utsträcka den till själva språket. I den puristiska stridsskriften "Tysk eller nordisk svenska" (*Svensk tidskrift* 1873) hade han argumenterat för en rensning av svenskan från de tyska element som ända sedan hansatiden smugit sig in inte bara i det svenska ordförrådet utan även i ordbildningen. Svenskan borde föras tillbaka till de ursprungliga tendenser som kan beläggas i 1300-talets texter och i de dialekter "der språket häfdat sin ursprunglighet".

Det är karakteristiskt för Rydberg att hans ståndpunkt baserades på grundlig inläsning i forskningen. Det tidiga 1800-talets göter och romantiker hade nöjt sig med allmänna slagord om svenskan som "ärans och hjältarnas språk", men den historiska språkforskningen under följande decennier gav en betydligt mer detaljerad bild av vad som var ursprungligt och vad som var inlånat. I Johan Erik Rydqvists *Svenska språkets lagar* (i flera volymer från och med 1850) fick svenskarna ett omfattande försök att rekonstruera de ursprungliga "lagarna" för svenska språket, baserat på de medeltida skrifter man nu börjat tillgängliggöra i högre grad. I dessa texter fanns alltså

svenskan i sin renaste form som självständigt språk, samtidigt som det tydligt visade sitt släktskap med det äldre nordiska tungomålet och dess övriga telningar. Dessa synsätt tog Rydberg över och gav en slagkraftig formulering. Han knöt också språkfrågan till mer allmänt nationella målsättningar: politisk suveränitet och kulturell autonomi krävde ett oberoende språk.

Det program som lades fram i "tysk eller nordisk svenska" siktade på att reformera det allmänna skriftspråket. Men synsättet har naturligtvis också påverkat de dikter som tillkommit under denna tid. Man kan tala om en filologisk poetik. För Rydberg, som under 1870-talet gjorde listor med tusentals ord från isländska och fornsvenska källor, liksom från dialektologisk forskning, var ordvalen knappast omedvetna. Gör man en etymologisk analys av den första strofen i "Skogsrådet" märker man snabbt att rent nordiska uttryck dominerar: fager, sven, snöda, huldror, gille, hågen. Dessa ord kändes naturligtvis ålderdomliga redan på Rydbergs tid. Och kanske är det just denna preferens för det gammalmodiga som skapar diktens trolska musikalitet? I en vers som "Slikt retar de snöda huldror" är det uppenbart att den arkaiserande avvikelserna från normalspråket bidrar till den "musikaliska klangfärg" som framhävdes i recensionen.

Till saken hör att den komparativa och historiska språkforskningen inte främst lade vikt vid enskilda ord, utan snarare de djupare strukturer som har att göra med språkets grammatik och fonologi. För Rydberg var lånord farliga främst i den mån de återverkade på dessa mer grundläggande drag i nationalspråket. Den kulturella kontinuiteten riskerade att brytas om främmande ordbildningar och ljudvärldar tog över språket. Särskilt de senare var viktiga då det gällde att förstå språket

som "den egne folkandens kännetecken". Motivet ges poetisk form i dikten "Vaknen", vilken alltså publicerades samtidigt som "Skogsrådet":

Frejas suck och svärdens stålklang
ljuda än i modersmålet.

Man kan fundera över hur den akustiska metaforen tänks fungera här. Uppenbarligen *hörs* kulturen genom språket: forna seder genljuder i det traderade förrådet av ord och språkljud, och det var denna egenart det gällde att bevara. "I orden som klang yppar sig folkstammens medfödda sinne för ljud och tidsmått", menade Rydberg i "Tysk eller nordisk svenska".

Det allmänna intrycket hos såväl dåtid som eftervärld har varit att Rydberg förlorade kampen om språket. En anledning är att han befann sig i brytningen mellan två vetenskapliga paradig: den äldre historiska språkforskningen och den nya "unggrammatiska" rörelsen, representerad av framstående forskare som Esaias Tegnér d y och Adolf Noreen. Faktiskt kan Esaias Tegnér's text om "Språk och nationalitet" (1874), skriven i respons på Rydbergs debattinlägg, ses som en av de första svenska utläggningarna av den nya språkvetenskapliga åskådningen. För Tegnér var språket inte en historisk organism utan snarare ett redskap, ett psykologiskt faktum styrt av vårt dagliga behov av att förstå och göra oss förstådda. Det fanns enligt Tegnér många exempel på mångspråkighet inom nationer: etnisk och språklig nationalitet var relativt oberoende företeelser. Ett världsspråk - han antog helt korrekt att engelskan skulle kunna få denna roll - vore rentav någonting önskvärt ur praktisk synvinkel. Språket var för ungrammatikerna helt enkelt det språkstadium som förelåg i nuet, summan av de grammatiska och semantiska förhållanden som skapar begriplighet inom en grupp av människor. Något väsen som

kunnat förfuskas och vara i behov av räddning ägde det inte, och det var överhuvudtaget fåfängt att försöka skilja mellan "organiska" och "oorganiska" förändringar i språket, då dessa endast var resultatet av en psykologisk eller artikulatorisk strävan efter bekvämlighet.

Gradvis skulle Rydberg också tona ned sina språkreformatoriska ambitioner. Samtidigt kan han sägas ha vunnit en delseger. När Esaias Tegnér 1882 höll sitt tal om "Poesiens språk" i Svenska Akademien skulle han mellan raderna ge ett erkännande åt Rydbergs språksyn - som poetisk metod betraktad. Tegnér påpekade att poesins språk har en dragning åt det icke-triviala, och att detta visar sig i en förkärlek för nya såväl som halvt bortglömda ord. Arkaismer hade ytterligare en fördel, enligt Tegnér: deras "ädlare klang [...] förstärkes i viss mån därigenom att dessa ord lätt till resonansbotten erhålla en så kraftigt genljudande känsla som kärleken till hembygd och fosterland." I detta kan man möjligen se en eftergift till Viktor Rydberg, som i egenskap av ledamot var närvarande då talet hölls. Det är under alla omständigheter en träffande beskrivning av språkarbetet bakom en dikt som "Skogsrået" och dess underliggande ideologi.